

$$a_{ик} = \begin{bmatrix} 0,63 & 0,75 & 0,69 & 0 \\ 0,53 & 0,94 & 1,07 & 0 \end{bmatrix};$$

$$x_{икt} = \begin{cases} 0 \\ 1 \end{cases}, i = \overline{1,2}, k = \overline{1,K_i}, t \in [1,7].$$

Результаты реализации модели для оптимизации финансирования фаз первого проекта — реконструкция производственных мощностей по производству аммиака представлены в табл. 5 с бюджетным финансированием, исполняемым на 70%.

Серыми клетками в матрице отражены невыполнимые операции, то есть реализация последующих фаз проекта без осуществления предыдущих. Данная модель позволяет не только определить, какие из проектов являются наиболее приоритетными, но и упорядочить во времени фазы исполнения проектов с учетом ограничений, налагаемых режимами финансирования.

Таблица 5

Календарный граф исполнения проекта

Проект	Фаза	Период						
		1	2	3	4	5	6	9
1	1	0	0	0	0	0	0	0
	2	0	0	0	0	0	0	0
	3	0	0	0	0	0	0	0
	4	0	0	0	0	0	0	1
2	1	0	0	0	0	0	0	0
	2	0	0	0	0	0	0	0
	3	0	0	0	0	0	0	0
	4	0	0	0	0	0	0	0

Однако необходимо отметить, что данная модель не учитывает последствий прерывания хода проекта. Проект, как правило, представляет собой систему с разогревом, поэтому, если возникает разрыв в реализации фаз проектов, это влечет за собой возникновение дополнительных затрат времени и ресурсов на разогрев системы. Экономико-математическое моделирование подобной системы представляет собой достаточно сложную и трудоемкую задачу, выходящую за рамки аппарата линейного программирования. Усложнение математической постановки повышает требования к программному обеспечению, используемому для моделирования, и может привести к возникновению ситуации, когда оптимальное решение вообще не может быть найдено.

В то же время, необходимо отметить, что данная модель, будучи реализованной на уровне про-

ектов в целом, вполне адекватно определяет упорядоченный во времени динамический портфель проектов, который обладает свойством оптимальности по отношению к выбранному критерию.

Проведенные расчеты позволяют определить оптимальный портфель проектов, которые следует реализовывать в условиях данных ограничений с учетом выдвигаемых критериев.

Представленные в статье модели предназначены для выявления тенденций и закономерностей, которые наблюдались в прошлом на предприятиях химической промышленности, для сравнения их с настоящими процессами, выявления тенденций и оценки с их помощью будущего развития в условиях рыночной экономики.

Литература: 1. Тарасова Н. В., Цимбалюк С. Я. Хімічна і нафтохімічна промисловість у структурі господарського комплексу України: аналіз і оцінка сучасного стану // Регіональна економіка. — 1998. — №4. — С. 43. 2. Лопатников Л. И. Краткий экономико-математический словарь. — М.: Наука, 1979. — 360 с. 3. Математические методы в планировании отраслей и предприятий / Под ред. А. А. Шубина. — М.: Экономика, 1973. — 374 с. 4. Федоренко Н. П. Оптимизация экономики. — М.: Наука, 1977. — 288 с.

Стаття надійшла до редакції
5.09.2003 р.

УДК 338.12

Зима О. Г.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ КОН'ЮНКТУРИ

There are various definitions of conjuncture in modern literature. They are diverse and have principle distinctions. The generalized definition of this term given in the article will allow to analyse correctly the economic situation formed in any system.

Кон'юнктурні дослідження є невід'ємним елементом господарської програми. Без них неможливо досягти успіху, бо кон'юнктура визначає сукупність чинників і умов, що впливають на розвиток ринкового процесу.

Уперше термін "кон'юнктура" застосував Ф. Ласаль, ототожнюючи її з уявленнями про зв'язок усіх

існуючих обставин, що оточують людину меркантильного світу [1].

Кон'юнктура відображає збіг обставин, від яких залежить і завдяки яким виявляється успіх господарської діяльності. Питання полягає в тому, щоб якомога точніше визначити, про які саме обставини йдеться та встановити сприятливість чи несприятливість їх збігу [1].

Для господарського життя властивими є періодичні коливання, підйоми та спади, які називаються економічними циклами. Циклічні закономірності розвитку економіки є першопричиною всіх кон'юнктурних змін.

Загальні коливальні зміни в економіці складаються з окремих хвильових напрямків елементів системи. При цьому між коливальними змінами окремих елементів є тісний прямий або зворотний зв'язок. Наприклад, зростання виробництва призводить до зниження зайнятості, і навпаки. Підвищувальна тенденція одних елементів обов'язково породжує знижувальну тенденцію інших, оскільки в системі діє правило загальної рівноваги, якщо процеси мають обіговий характер [1].

Економічний зміст кон'юнктури характеризується тією сукупністю обставин, яка обумовлює можливість підйому чи спаду господарської активності в окремих виробництвах або в економіці в цілому. Завдання кон'юнктурних спостережень полягає в тому, щоб з'ясувати ці обставини, а також час, на який припадатиме їх сприятливий, чи несприятливий збіг.

Для правильного розуміння змісту кон'юнктури важливе значення мають кількісні та якісні характеристики економічних процесів. Перші характеристики свідчать про кількісні зміни у динаміці економічних процесів, що виражені за допомогою різноманітних систем виміру: зміни обсягу, чисельності, тривалості тощо. Проте на практиці найчастіше окремі явища змінюються таким чином, що вони не мають чисельної оцінки чи обсягу і не зводяться до кількісних змін. Тоді можна говорити про якісні характеристики, для оцінки яких використовуються категорії "більше", "менше", "добре", "погано" та інші порівняльні поняття.

Розглядаючи кон'юнктуру народного господарства, звичайно, вивчають зміни характеру розвитку окремих її галузей і одержують загальну кон'юнктуру кожної галузі, що входить до складу народногосподарського комплексу. Проте при дослідженні кон'юнктури окремої галузі або регіону вивчаються зміни її елементів. Така кон'юнктура називається спеціальною. До спеціальної кон'юнктури і належить кон'юнктура трудових ресурсів. Щоб з'ясувати зміст кон'юнктури трудових ресурсів, необхідно розглянути визначення кон'юнктури, що подаються різними авто-

рами. В сучасній літературі виділяють декілька понять кон'юнктури, таких, як просто кон'юнктура, економічна, або загальногосподарська кон'юнктура та кон'юнктура ринку.

Економічний словник за редакцією П. І. Багрія та С. І. Дорогунцова дає таке визначення кон'юнктури: "... це сукупність взаємопов'язаних умов, стан речей, що може впливати на хід і результат справи або процесу" [2]. Науковці вважають, що показниками кон'юнктури можуть бути дані про виробництво, безробіття, внутрішню та зовнішню торгівлю, ціни тощо.

У тлумачному словнику С. І. Ожегова та Н. Ю. Шведової кон'юнктура — це "становище, що склалося, обстановка в будь-якій галузі суспільного життя" [3].

Популярний енциклопедичний словник дає таке визначення: "Кон'юнктура — це обстановка, становище, що склалося, конкретні умови на даний момент, тимчасова ситуація в будь-якій галузі" [4].

В. Коноплицький, А. Філіна пропонують два визначення кон'юнктури: перше — "сукупність умов у їх взаємозв'язку, обстановка що склалася", друге — "сукупність факторів і їх параметрів, що характеризують поточний стан економіки у певний період" [5].

Економічна енциклопедія розглядає кон'юнктуру як найважливіші ознаки, риси, показники, які характеризують поточний і перспективний стан розвитку економіки світового господарства, його окремих регіонів, країн, певної галузі або ринку товарів і послуг [6].

В. Е. Коломойцев у своєму універсальному словнику економічних термінів дає таке визначення кон'юнктури: "... це сукупність процесів, факторів та умов конкретного економічного життя, закономірні форми розвитку якого в умовах ринкового механізму визначаються балансом державного регулювання та конкуренцією, незалежністю ухвалення рішень споживачами, корпораціями та державними установами й підприємствами" [7].

У зв'язку з переходом до ринкової економіки з'явилась необхідність у розгляді таких понять, як економічна кон'юнктура та кон'юнктура ринку.

Економічна кон'юнктура — напрямок і ступінь змін сукупності елементів економічних процесів на основі порівняння поведінки (змін) окремих елементів у динаміці [1].

У політичній економії економічна кон'юнктура розглядається як сукупність ознак, що характеризують поточний стан економіки країни або світового господарства, окремої галузі, регіону або ринку товару у певний період [8].

Світова економіка чи економіка будь-якої країни є системою із складними зв'язками і взаємодією підсистем. Економіка як система перебуває у постійному русі. Так, у сучасному економічному словнику дається таке визначення економічної кон'юнктури: "Кон'юнктура — це стан економіки, рівень економічної активності, який характеризується рухом цін, відсоткових ставок, валютного курсу, заробітної плати, дивідендів, динамікою виробництва й споживання" [9].

Цікавим є визначення економічної кон'юнктури як "економічної обстановки, що склалася, тимчасової ситуації, яка характеризується сукупністю показників, що відображають стан світового господарства або господарства країни, регіону чи ринку товару у певний період" [10]. Усі показники перебувають під впливом різних факторів — економічних, політичних, соціальних, технічних, природно-біологічних та ін. На економічну кон'юнктуру окремих галузей поряд з загальноекономічними факторами великий вплив здійснюють тимчасові — засуха, неврожай, війна. Економічна кон'юнктура є результатом взаємодії факторів і умов, які визначають кон'юнктуру на багатьох товарних ринках. У ринковій економіці підприємства самостійно визначають об'єм і структуру виробництва, об'єм продажу, ціни на свою продукцію, обирають партнерів. Найбільш характерними видами економічної кон'юнктури вважаються: підвищувальний, високий, знижувальний, низький.

Підвищувальна кон'юнктура виникає в умовах переважання попиту над пропозицією та виявляється в зростанні товарних цін і збільшенні кількості укладених угод.

При високій кон'юктурі високі ціни відносно стійкі, тому що вони відображають відносно стабільний економічний стан.

Знижувальна кон'юнктура обумовлена переважанням пропозиції над попитом та виражається у зниженні ринкових цін і скороченні укладених угод.

Низька кон'юнктура виявляється у відносно стабільних низьких цінах.

Слід відрізнити кон'юнктурні явища від глибинних економічних процесів, та кон'юнктурні коливання від структурних зрушень. Кон'юнктурні коливання є відображенням короткострокових та випадкових факторів, які діють на фоні довготривалих і постійних умов [10].

Автори сучасного економічного словника знайшли такий підхід до визначення кон'юнктури ринку: "... це економічна ситуація, яка складається на ринку й характеризується рівнями попиту та пропозиції, ринковою активністю, цінами, об'ємом продажу" [9]. Авторі пропонують ще такі визначення кон'юнктури ринку різних типів:

сприятлива, або підвищувальна — "ситуація на ринку, яка характеризується наявністю активного,

достатньо стійкого переважання попиту над пропозицією, підвищувальною тенденцією динаміки цін на найбільш представницькі товари";

млява — становище на ринку, яке характеризується низьким рівнем попиту та ділової активності, невеликою кількістю угод, тенденцією до зниження цін на певні види товарів та послуг";

стійка — "ситуація на ринку, яка характеризується стабільним рівнем угод купівлі-продажу, установленими, близькими до рівноваги цінами".

У популярному словнику "Економіка для всіх" подано таке визначення кон'юнктури ринку: "... стан ринку, який характеризується станом попиту та пропозиції на товари, послуги та інші цінності, рівнем інвестиційної та підприємницької активності, динамікою цін, курсів цінних паперів і відсоткових ставок за депозитами та кредитами, іншими показниками" [11].

В. А. Карпов і В. Р. Кучеренко розглядають кон'юнктуру ринку як сформовану на ринку економічну ситуацію, що характеризує співвідношення між попитом і пропозицією, рівень цін, товарні запаси та інші економічні показники [1].

Економічна енциклопедія дає таке визначення кон'юнктури ринку: "... економічна ситуація, що складається на ринку і характеризується рівнями попиту і пропозиції, динамікою цін та ін." [6].

Як видно з наведеного вище переліку різноманітних визначень сутності кон'юнктури, вони значною мірою відрізняються і тому потребують додаткового узагальнення їх сутності, складу та напрямку використання її показників. Для цього було здійснено декомпозицію наведених визначень на основі складових за такими ознаками порівняння: 1) вид узагальнення складу; 2) склад визначення кон'юнктури; 3) функції кон'юнктури; 4) сфера функціонування кон'юнктури. Результати декомпозиції наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Морфологічна декомпозиція визначень кон'юнктури

Ознаки порівняння	Зміст ознак із вказівкою джерел
1	2
Вид узагальнення складу	Сукупність [2; 7; 8; 5]; стан [2; 9; 11]; стан речей, що склався [3; 4]; обстановка [3; 4; 10]; конкретні умови [4]; тимчасова ситуація [4; 10]; найважливіші ознаки [6]; риси [6]; показники [6]; напрямок [1], ступінь [1]; рівень [9]; економічна ситуація [9; 11; 6]

Закінчення табл. 1

1	2
Склад визначення кон'юнктури	Взаємопов'язані умови [2]; речі [2]; умови [5]; фактори [5; 7] і їх параметри [5], процеси [7]; умови конкретного економічного життя [7]; зміни [1]; ознаки [8]; економіка [9]; економічна активність [9]; ринок [9; 11; 1]; сукупність елементів економічних процесів [1]
Функції кон'юнктури	Може впливати на хід і результат [2]; характеризує поточний стан [5; 6]; характеризує перспективний стан розвитку [6]; закономірні форми розвитку в умовах ринкового механізму визначаються балансом державного регулювання та конкуренції, незалежністю прийняття рішень [7]; на основі порівняння поведінки (змін) у динаміці [1]; характеризується рухом цін, відсоткових ставок, валютного курсу, заробітної плати, дивідендів та динамікою [9]; характеризується сукупністю показників, які відображають стан [10]; характеризується рівнями попиту та пропозиції, ринковою активністю, цінами, об'ємом продажу [6; 1]; характеризується станом попиту та пропозиції на товари, послуги та інші цінності, рівнем інвестиційної та підприємницької активності, динамікою цін, курсів цінних паперів і відсоткових ставок за депозитами і кредитами, іншими показниками [11]
Сфера функціонування кон'юнктури	Справи або процес [2]; галузь суспільного життя [3]; будь-яка галузь [4; 6; 8]; економіка [5]; економіка світового господарства [6; 8; 10]; окремі регіони [6; 8; 10]; країни [6]; ринок товарів і послуг [6; 8; 10; 9; 11; 1]; споживачі [7]; корпорації [7]; державні умови [7] підприємства [7]; окремі елементи економічних процесів [1]; економіка країни [8]; виробництво [9]; споживання [9]

Розглянувши табл. 1, при значній різноманітності підходів авторів до визначень за ознаками порівняння, необхідно знайти сферу ідентичних підходів. Це підводить до того, що потрібно провести додатковий комплексний аналіз визначень і здійснити теоретичне узагальнення.

Для цього необхідна додаткова класифікація видів узагальнення складу визначень кон'юнктури за такими групами критерій: 1) об'єднання; 2) статична оцінка; 3) змінне середовище; 4) оціночні критерії;

5) порівняльні величини. Результати класифікації наведені в табл. 2.

До першої групи табл. 2 віднесене поняття, яке не відповідає ключовій умові визначення сутності кон'юнктури.

Стосовно другої групи, до якої віднесені такі поняття, як стан, становище, обстановка, можна сказати, що це статичні поняття, які розглядають внутрішнє співвідношення явищ з відривом від їх розвитку, руху [12].

У четвертій та п'ятій групах виокремлені поняття, які є оціночними критеріями, тобто мірилом міркування та величиною цих вимірювань. Ці поняття вузькоконкретизовані і не повністю підходять до визначення сутності кон'юнктури.

У перекладі з латинської кон'юнктура означає "поєдную, пов'язую". У сучасному розумінні, з переходом країни до ринкових відносин, кон'юнктура характеризується сукупністю обставин, від яких залежать процеси підйому або спаду напруги економічного розвитку і які їх відображають [4].

Третій стовпчик включає такі поняття, як ситуація і умови. Умови — це сукупність даних, положень, що лежать в основі будь-чого [13].

Ситуація — це сукупність умов та обставин, що утворюють певне становище [13]. Як видно з поданих визначень, поняття умови вужче, ніж ситуація. Також поняття "ситуація" відображає зміст визначення кон'юнктури, який відповідає походженню цього терміна.

Таблиця 2

Класифікація видів узагальнення складу кон'юнктури

Об'єднання	Статична оцінка	Змінне середовище	Оціночні критерії	Порівняльні величини
Сукупність	стан становище обстановка	ситуація умови	ознаки риси показники	ступінь рівень

Таким чином, кон'юнктура повинна розглядатися як ситуація.

Розглядаючи таку ознаку порівняння, як склад визначення кон'юнктури (див. табл. 1), видно, що її елементи перетинаються з елементами ознак порівняння, таких, як вид узагальнення складу та функції кон'юнктури. А за допомогою останніх немає сенсу детально досліджувати ознаку порівняння "склад визначення кон'юнктури" для розгляду поняття кон'юнктури.

Що стосується функцій кон'юнктури (табл. 1), то вони поділені на три групи за такими критеріями: 1) функції, що не відповідають ключовій умові визначення сутності кон'юнктури; 2) узагальнені функції сутності поняття кон'юнктури; 3) вузькоконкретизовані функції сутності кон'юнктури (табл. 3).

Таблиця 3

Класифікація функцій сутності кон'юнктури

Функції, що не відповідають ключовій умові визначення сутності кон'юнктури	Узагальнені функції сутності поняття кон'юнктури	Вузькоконкретизовані функції сутності кон'юнктури
Вплив на хід і результат [2]; характеризує перспективний стан розвитку [6]	Характеризується сукупністю показників, які відображають стан [10]; характеризується рівнем попиту та пропозиції [6; 1; 11]; характеризує поточний стан [5; 6]	Закономірні форми розвитку [7]; порівняння поведінки (змін) у динаміці [7]; характеризується рухом цін, відсоткових ставок, валютного курсу, заробітної плати, дивідендів та динамікою [9]

Під час розгляду другої та третьої груп функцій видно, що друга група містить у собі значення третьої і доповнює її, але не розкриває повністю усіх функцій кон'юнктури.

Можна зробити висновок, що функції кон'юнктури характеризуються попитом та пропозицією, сукупністю показників, які відображають поточний стан об'єкта.

Далі розглядаючи у табл. 1 таку ознаку порівняння, як сферу функціонування кон'юнктури у визначеннях багатьох авторів, можна побачити, що вона дуже різноманітна. Кожна з цих сфер є системою, яка має свої закономірності та включає сукупність елементів, які можна назвати підсистемами. Також всі сфери функціонування мають свій напрям, але у даній роботі розглянуто визначення кон'юнктури на мікрорівні. Тобто найбільш прийнятною для конкретного дослідження є сфера функціонування кон'юнктури на підприємстві, яке має багато окремих підсистем.

Виконане дослідження дозволяє дати теоретично узагальнене визначення кон'юнктури.

Кон'юнктура — це ситуація, пов'язана з попитом і пропозицією на окремі економічні підсистеми,

що характеризуються сукупністю показників, які відображають поточний стан підприємства.

Методика дослідження кон'юнктури — це послідовність дій і сукупність конкретних прийомів, що забезпечують аналіз сформованої економічної ситуації на підприємстві і виявлення найближчих перспектив його розвитку.

Аналіз кон'юнктури дозволяє своєчасно знаходити негативні тенденції, виявляти їх причини та приймати необхідні заходи щодо поліпшення економічної ситуації на підприємстві. Якщо розглядати визначення кон'юнктури на макrorівні, то, замінивши термін "підприємство" на "систему", можна отримати більш універсальне визначення кон'юнктури. Це визначення можна застосовувати для будь-яких систем і підсистем.

Література: 1. Карпов В. А., Кучеренко В. Р. Маркетинг: прогнозування кон'юнктури ринку: Навч. посіб. — К.: Т-во "Знання", КОО, 2001. — 216 с. 2. Економічний словник / За ред. П. І. Багрія, С. І. Дорогунцова. — К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії АН Української РСР, 1973. — 624 с. 3. Ожегов С. И. и Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. — 4-е изд., доп. — М.: Азбуковник, 1999. — 944 с. 4. Популярный энциклопедический словарь. — М.: Большая Российская энциклопедия, 2001. — 1584 с. 5. Коноплицкий В., Филина А. Это — бизнес: Толковый словарь экономических терминов. — К.: МСП "Альтерпрес", 1996. — 448 с. 6. Економічна енциклопедія: У 3-х т. Т 2. / Відп. ред. Мочерний С. В. — К.: Видавничий центр "Академія", 2001. — 848 с. 7. Коломойцев В. Э. Универсальный словарь экономических терминов: инвестирование, конкуренция, менеджмент, маркетинг, предпринимательство: Учебное пособие. — К.: Изд. "Молодь", 2002. — 416 с. 8. Политическая экономия: Словарь / Под ред. О. И. Ожерельева и др. — М.: Политиздат, 1990. — 608 с. 9. Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. Современный экономический словарь. — М.: ИНФРА-М, 1997. — 496 с. 10. Рыночная экономика: 200 терминов / Под общ. ред. Г. Я. Кипермана. — М.: Политиздат, 1991. — 224 с. 11. Экономика для всех: популярный словарь / Сост. Т. М. Ершова, О. В. Амуржуев, Е. П. Голубков, Ю. В. Данилов: Под науч. ред. О. В. Амуржуева. — М.: ОАО "Изд. "Экономика", 1997. — 400 с. 12. Ожегов С. И. Словарь русского языка: Ок. 57000 слов / Под ред. чл.- корр. АН СССР Н. Ю. Шведовой. — 20-е изд., стереотип. — М.: Рус. яз., 1988. — 752 с. 13. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2003. — 1440 с.

Стаття надійшла до редакції
8.07.2003 р.